

जातिवंत बोकडाबाबत माहिती देताना वरिष्ठ
शास्त्रज्ञ डॉ. विष्णु नरवडे.

संगमनेरी शेळ्यांचा कल्प.

'संगमनेरी शेळी'ची शेतकऱ्यांना साथ

सूर्यकांत नेटके

महात्मा फुले कृषी विद्यापीठाच्या
संगमनेरी सुधार प्रकल्प शेळीपालकांसाठी
दिशादर्शक ठरला आहे. या प्रकल्पातून
जातिवंत शेळी आणि बोकडांचा
पुरवठा करण्यात येतो. त्यामुळे संगमनेरी
शेळीपालन शेतकऱ्यांना आर्थिक प्रगतीची
दिशा मिळाली आहे.

योग्य पद्धतीने संगोपन होत नसल्याने संगमनेरी
शेळी नामशेष होत चालली होती. हे ओळखून
महात्मा फुले कृषी विद्यापीठामध्ये २००२ मध्ये अखिल
भारतीय समन्वित संगमनेरी शेळी सुधार प्रकल्पाला
सुरवात झाली. या ठिकाणी संगमनेरी शेळीचे संवर्धन,
संशोधन करून पैदास वाढविण्यात आली. कुलगुरु
डॉ. प्रशांतकुमार पाटील, संशोधन संचालक डॉ. सुरील
गोरंटीवार, पशुसंवर्धन विभागाचे प्रमुख डॉ. दिनकर
कांवळे, वरिष्ठ शास्त्रज्ञ डॉ. विष्णु नरवडे यांच्या
मार्गदर्शनाखाली संगमनेरी शेळी पालनासंदर्भात विविध
उपक्रम सुरु आहेत.

प्रकल्पातील वरिष्ठ शास्त्रज्ञ डॉ. विष्णु नरवडे म्हणाले,
की राहुरी, संगमनेर, श्रीरामपूर, नाशिक जिल्ह्यातील सिन्हर
आणि पुणे जिल्ह्यातील वेल्हा परिसरातील शेतकऱ्यांकडे
संगमनेरी शेळ्या आहेत. आमच्या प्रकल्पाचे माजी वरिष्ठ
शास्त्रज्ञ डॉ. संजय मंडकमाळे यांच्या पुढाकाराने मूळ
गुणधर्म व वेगव्याप्ती पद्धतीचा अभ्यास करून संगमनेरी
शेळीचे जतन होत असलेल्या भागामध्ये आम्ही सर्वेक्षण
केले. यातून तीन हजार शेळ्यांची नोंद झाली. परंतु या
शेळ्यांमध्ये अन्य जारीचा संकर झाल्याने मोजव्याच
शेळ्या शुद्ध वंशाच्या होत्या. यातील निवडक दिडरे
शेळ्या आणि दीडरे बोकडांची निवड करून पाच वर्षे
संवर्धन आणि संशोधन करण्यात आले. यातून जातिवंत
शेळ्यांची संख्या वाढवली. आम्ही संगमनेरी शेळी पालन
करण्याचा शेतकऱ्यांना जातिवंत बोकडांचा मोफत
पुरवठा केला. यातून गेल्या वीस वर्षात सुमारे २५ हजार
शेतकऱ्यांकडे ६५ हजारांपेक्षा अधिक शेळ्यांचे संगोपन
सुरु आहे. यातूनच शेतकऱ्यांना आर्थिक फायदा होत
आहे.

“विद्यापीठातील प्रकल्पात संगमनेरी
शेळीचे संवर्धन आणि संशोधन केले
जाते. शेळ्यांमध्ये जुळी करडे देण्याचे प्रमाण
वाढले आहे. त्यामुळे ही शेळी आर्थिकदृष्ट्या
फायदेशीर ठरत आहे.”

- डॉ. पी. जी. पाटील, कुलगुरु,
महात्मा फुले कृषी विद्यापीठ, राहुरी

दुधाचा साबण, पावडरीचा प्रयोग

संवर्धनासोबत शेळीच्या दुधाचे उत्पादन
वाढीसाठी संशोधन झाले आहे. त्यातून
संगमनेरी शेळी आता दीड ते दोन लिटरपर्यंत
दूध देते. सिन्हर (जि. नाशिक) येथील मनीषा
पाटे यांच्या पुढाकाराने युवाभित्र संस्थेने शेळी
सुधार प्रकल्पाशी करार केला. ही संस्था दररोज
दुधाचे संकलन करते. शेळी सुधार प्रकल्पाने
दुधापासून पावडर, साबण निर्मितीचा प्रयोग
केला आहे. लेंडी खतापासून व्हर्मिवॉर्स, गांडूळ
खत निर्मिती केली जाते.

संशोधनाचा फायदा

- शेळीचे दूध, वजन वाढ झाली. तसेच जुळी करडे देण्याच्या शेळ्यांची संख्या वाढली.
- वर्षभरात साधारणपणे शेळी सव्यीस किलोपर्यंत वाढते. बोकडाचे वजन ३० किलोपासून ६५ किलोपर्यंत वाढते. तीनपासून पाचपर्यंत करडांची संख्या गेली.
- 'प्रथम शेतकी' प्रकल्पातील शेतकऱ्यांना पैदाशीसाठी बोकड आणि शेळ्यांचा पुरवठा.
- चंदानापुरी (ता. संगमनेर) येथील विकास रहणे आणि सिन्हर तालुक्यातील गणेश खाडे यांच्याकडे सुधारित तंत्रज्ञानातून विशेष 'स्टार्टअप' सुरु होत आहे.
- हिरवाच यावसा (ता. संगमनेर) येथील अनिल गोफणे यांच्या एका शेळीने पाच आणि दोन शेळ्यांनी प्रत्येकी चार पिलांना जन्म दिला आहे.

- डॉ. विष्णु नरवडे,

१४२२०२७१६७